

Тенденції і досвід соціальної реабілітації в інтегрованому освітньому середовищі в країнах *Латинської Америки*

На сьогодні ситуація в освіті для осіб з фізичними вадами в Латинській Америці є дуже дискримінаційною, незважаючи на те, що існують національні закони і міжнародні акти, які засвідчують і захищають право вказаних осіб на освіту на рівних умовах з іншою частиною населення.

До початку 80-х років минулого століття дуже незначна кількість людей з вадами мала у країнах Латинської Америки доступ до вищої освіти. Така ситуація, зокрема, пояснюється тим, що ця група людей не мала можливості отримувати середню освіту та допомогу реабілітаційної служби, що позбавляло їх основних соціальних прав. Саме у цей період, починаючи з проголошення Міжнародного року людини з вадами (1981) та Декади людини з вадами під егідою ООН (1983-1992), почалась дискусія навколо проблеми соціальної ізоляції осіб з вадами, в результаті чого вища освіта стала доступнішою для цієї категорії людей [1, 11]. Однак, форми доступу до освіти не було змінено і адаптовано, а це означає, що лише абітурієнти з незначними вадами, які не потребували значних змін у процесі відбору та навчання отримали доступ до вищої освіти. В результаті не відбулось ніяких докорінних змін ні в структурі, ні в ставленні, ні у підходах до освітнього процесу для успішного і безперебійного навчання студентів з фізичними вадами. Це спричинено тим, що не існувало законодавчої бази, яка б охоплювала всю цю сферу [2,1-2].

В останні 5 -10 років ряд країн ЛА помітно активізував діяльність по реабілітації осіб з вадами. Так *Чилі, Панама, Коста-Ріка* адаптували національні системи зв'язку до потреб осіб з фізичними вадами і, особливо, Бразилія, де 70% території країни вже має телефонні системи, доступні навіть для глухих [3,2].

Уругвай свою турботу про осіб з вадами реалізував створивши нове цифрове видання газети «El Pais», що дозволило людям з вадами зору слухати новини зі свого комп'ютера в Інтернеті. Це перший щотижневик у світі, який започаткував програму з сучасними технологіями для осіб з вадами зору [4,4].

В Аргентині і Перу створені бібліотеки для сліпих, головною метою яких є посильний внесок у повну інтеграцію в суспільство осіб з вадами зору і сприяння через різні послуги, доступу до інформації своїм користувачам [5,1].

Більшість країн регіону вже мають закони, які зобов'язують власників будинків створювати належні умови для доступу осіб з вадами; проте лише деякі з країн змінили своє ставлення до вразливої категорії своїх громадян. Відсутність умов доступності часто поширюється на державні інституції. Також відсутні доступні засоби транспорту, хоча у цілому ряді країн вже функціонує система доступних автобусів, у таких як Бразилії, Аргентині, Мексиці, Чилі, Колумбії, Венесуелі, Еквадорі [6,4].

Разом з тим у сфері недієздатності в Латинській Америці започаткувався рух з асоціативними принципами які, поступово, досягли високого рівня з перспективою створення соціального руху великого масштабу. Результатом інтернаціональних зусиль стало об'явлення 2004 року «Іbero американським роком осіб з вадами», який було проголошено на 13 Іberoамериканській Раді голів держав та урядів, а 18 країн Латинської Америки одними з перших підписали міжнародну Конвенцію про права інвалідів [7,5].

Особливою подією у житті регіону стало об'явлення Організацією Американських держав *цілого десятиріччя, з 2006 по 2016 рік, десятиріччям осіб з вадами*. «Мета цього заходу – покінчити, нарешті, з дискримінацією та соціальною нерівністю таких осіб. Ці люди повинні знати свої права, мати шанс продуктивно працювати, вносячи і свій вклад у розвиток держави, отже не потребуватимуть постійних субсидій» [www.iesalc.unesco,8].

Серед проектів економічної та соціальної інтеграції осіб з вадами ініційованих в Латинській Америці, слід відзначити національні програми *Домініканської Республіки і Панамі* де були започатковані, за підтримки Міжнародної організації праці, Національні програми дій – PRAXIS Panamá і PRAXIS Dominicana, як частини субрегіональної програми країн Центральної Америки і Карибського басейну з економічної інтеграції осіб з вадами [9,3].

У 2005 році у Венесуелі відбувся „ Всесвітній Конгрес інклюзивної освіти” і „1-й Міжнародний симпозіум спеціальної освіти” захід, організований Асоціацією викладачів Латинської Америки.

У *Чилі* було створено національну Конституційну платформу під лозунгом „За право участі в інтеграції”. Відповідно Національний фонд з недієздатності стимулює інтеграцію у вищу освіту через створення мережі технічної підтримки, підготовку вихователів, реалізацію архітектурних адаптацій, розвиток освітніх програм.

Норми повної соціальної інтеграції осіб з вадами в Чилі визначає Закон 19.284, який врегульовує створення гнучкої та динамічної системи вищої освіти, передбачає спеціальні послуги і особливі освітні потреби.

Залучення студентів з вадами до системи вищої освіти в країнах ЛА відбувалося поступово: спочатку виникала потреба надати доступ та забезпечити перебування цих студентів у системі вищої освіти, потім необхідно було підготувати педагогів та подолати різноманітні труднощі у процесі інтеграції. Показовим у цьому є шлях Домініканської Республіки: включення осіб з вадами у вищу освіту бере свій початок в 70-х роках минулого століття коли група молодих людей з вадами зору вперше в історії країни вступила на гуманітарний факультет Національного університету Педро Енріке Уреня.

Заслуговує на увагу, вивчення існуючого стану і перспектив соціальної реабілітації осіб з фізичними вадами у найпотужнішій країні регіону – Бразилії. Країна, яка, з населенням у 180 млн. входить до першої десятки (8 місце) індустріальних країн світу є лідером і в соціальній незахищеності осіб з вадами.

Статистичні дані Освітнього перепису студентів вищих навчальних закладів за 2003 рік, дозволяють зрозуміти наскільки незначна кількість людей з вадами мала доступ до вищої освіти у порівнянні з іншими верствами населення [10,46].

Відповідно до перепису, який здійснювало Міністерство Освіти загальне число студентів у системі вищої освіти Бразилії становило 3 882 022 осіб, а кількість студентів з вадами налічувала усього 5078, що становило лише 0,13%. (Для порівняння у Колумбії налічується 0,32% студентів з фізичними вадами, що утричі більше ніж у Бразилії, у Мексиці – 0,52%, у Аргентині – 0,72%, а в Еквадорі - 1,8%, що є на сьогодні одним із кращих показників з цього питання).

Однак, безумовними лідером є *Панама* (13,9%) і *Уругвай* (13,4%). За статистичними даними 2002 року з загальної кількості осіб з вадами, які отримали

вищу освіту в Панамі, були: 31% осіб з фізичними вадами, 16,4% з вадами зору,

12,4 з вадами слуху і 11, 4 з церебральним паралічем. 84% випускників склали спеціалісти наступних професій: економісти, педагогіка та виховання, управління підприємствами, комп'ютерні науки, промислова технологія, медицина, будівництво та дизайн, біологія та охорона здоров'я.

В Уругваї 4336 студентів - осіб з вадами, інтегровані у вищу освіту, а це у процентному відношенні, співставимо з кількістю студентів, які не мають вад.

Отже, занадто низький показник по Бразилії буде зрозумілим, якщо взяти до уваги, що лише 10% осіб з фізичними вадами закінчує восьмий клас.

Проте за останні роки ситуація у Бразилії покращується завдяки створенню відповідної законодавчої і матеріальної бази, за допомогою якої бразильський уряд захищає права людей з вадами у сфері вищої освіти.

Згідно вимог відповідних законів вищі навчальні заклади повинні забезпечувати для студентів з вадами всі форми доступу до вищої освіти, відповідно до їх вад.

Особливо дієвий Президентський Декрет, так званий «Закон доступності», який визначає пріоритетність першочергового обслуговування людей з вадами та основні критерії для покращення доступу людей з вадами до різних установ. Цей декрет містить директиви, спрямовані на всеохоплюючу реформу, яка гарантує доступ до громадських та приватних установ та закладів людей з певними вадами; визначає поле інтегрованої роботи між рядом міністерств з метою розвитку та фінансування тих проектів, які гарантують всезагальну можливість доступності [11,13].

Згідно з вимогами цього Декрету та інших законодавчих актів, а також наказів Міністерства освіти, вищі навчальні заклади повинні забезпечувати для студентів з вадами форми доступу до вищої освіти, відповідно до їх вад. Необхідно зауважити, що виконання цих наказів є однією з постійних умов у процесі отримання дозволу на функціонування, відкриття курсів та ліцензування навчальних закладів. Ці форми доступу зумовлюють зміни у будівництві, розподілі простору, меблюванні та устаткуванні. Відомо, що необхідно створити особливі умови для того, щоб

забезпечити доступ до вищої освіти осіб з фізичними вадами, глухих і сліпих [12,38].

Наприклад, для студентів з фізичними вадами повинно бути створено адаптований фізичний простір (спуски, поручні, засуви дверей, туалети, громадські телефони, спеціальні місця доступу до води тощо), коли йдеться про людей з вадами зору необхідне таке обладнання, як комп'ютери з відповідним програмним забезпеченням, система Брайля для читання і письма. Студент з вадами слуху, наприклад, має право на перекладача бразильської мови сигналів [13,49].

Довготермінова Національна Програма інтеграції осіб з вадами, прийнята 20 грудня 1999 року, щодо доступу до освіти, визначає ведення обов'язкового реєстру осіб з вадами, наголошує, що спеціальна освіта повинна пройти всі рівні і етапи притаманні здобувачам системної освіти, гарантує обов'язкове надання спеціальної освіти в державних закладах [14,7].

Програмою встановлено, що заклади освіти та науки повинні надавати можливість складати адаптаційні іспити та необхідну підтримку до подачі заяви особою з вадами, включаючи надання додаткового часу для здачі екзаменів, залежно від характеру вад. Особам з фізичними вадами гарантується доступ до професійної освіти на базових рівнях, технічному та технологічному рівнях з метою сприяння доступу до ринку праці [7.12].

Бразилія зараз знаходиться на такому етапі, коли вже існує пропозиція доступу та перебування у системі вищої освіти соціально незахищених груп. В планах розвиток такої політики у сфері вищої освіти, яка б зміцнювала зв'язки між різними секторами та організаціями, які ведуть діалог і спрямовують свою діяльність на створення такого суспільства, в якому поважалися б соціальні права людей з вадами [24,61].

Гарантовано місця для осіб з вадами на державних конкурсах. Згідно з Національною Програмою реалізується ряд важливих ініціатив, серед них:

Програма Університет для всіх, започаткована у 2005 році. Мета цієї програми регулювати діяльність осіб, яким надається соціальна допомога, в рамках системи вищої освіти. Люди з вадами, разом з іншими соціально незахищеними верствами, можуть звертатись за наданням повної або часткової стипендії за умови, якщо загальний місячний прибуток сім'ї складає від 1,5 мінімальної зарплати до 3

мінімальних зарплат. [14,13].

Фонд фінансування студентів, які вже навчаються у вищих навчальних закладах.

Слід зауважити, що всі операції, пов'язані з процесом відбору, починаючи з відбору ВНЗ і закінчуючи зарахуванням студентів, оголошенням результатів, проведенням опитувань відбуваються в електронному вигляді. Критерії відбору, таким чином, не залежать від людського фактору і є об'єктивними, що забезпечує справедливий розподіл коштів і гарантує надання допомоги тим студентами, які цього потребують.

Програма доступу до університету для студентів з фізичними вадами (ПДДУ) зорієнтована на державні федеральні ВНЗ і спрямована на інтеграцію у систему вищої освіти людей з вадами шляхом фінансування проектів. Одним із мотивів започаткування цієї програми став той факт, що 14,4% бразильців мають якусь певну ваду, а це вже понад 25 мільйони жителів [15,14].

До цієї та інших Програм було залучено 13 федеральних державних університетів, які сприяють проведенню іспитів за методом Брайля, практикують розширені іспити, забезпечують участь лекторів та перекладачів.

З 22 університетів, в різних формах задіяних в інтеграційних процесах, дев'ять мають спеціалізовані центри, лабораторії і навчальні групи, які сприяють розвитку і поширенню інтеграційних ініціатив. Два університети здійснюють програми підготовки викладачів і один має докторантуру. Ще дев'ять університетів підтвердили намір працювати зі студентами з будь-якими вадами. Активізувалася робота з широкого кола спеціальних питань, таких як: архітектурне будівництво, придбання спеціального спорядження, придбання та пристосування меблів, зміни в навчальних планах спеціалізованих курсів, підбір спеціалістів, адаптація на вступних іспитах. Всі 22 університети у своїх навчальних планах мають курси педагогіки та психології [16, 13].

Досвід, набутий цими університетами, ліг в основу „Пропозицій закладів освіти та науки для інклюзивної освіти” [17,52].

Великого значення набуває ще невеликий досвід проведення Олімпіад, Спартакіад та конкурсів серед осіб з фізичними вадами.

Так, 16 жовтня 2007р. у «День осіб з фізичними вадами у Бразилії» був проголошений двохмісячний 9-й Національний конкурс під назвою «Права людей з фізичними вадами». За умовами конкурсу студенти з фізичними вадами

писатимуть твір з сучасної тематики, а переможці будуть нагороджені почесними преміями. Конкурс проводиться під патронатом Комісії з недієздатності Парламенту Республіки. Церемонія нагородження відбулася 3 грудня 2007 року в «Міжнародний день осіб з вадами» в приміщенні Парламенту Республіки.

За прикладом Бразилії, в Еквадорі, в Університеті Гуаякіль, за участю ряду університетів і коледжів, також було проведено першу Олімпіаду для осіб з вадами слуху, які змагалися з багатьох видів спорту.

Велика увага у Бразилії надається якості освіти осіб з вадами. Процеси оцінки координуються і контролюються Національною комісією оцінювання вищої освіти. Серед об'єктивних труднощів у наданні дієвої допомоги особам з вадами є відсутність точних як кількісних, так і якісних даних, щодо ситуації з людьми з певними вадами, що створює ряд проблем в соціальній та освітній сфері. Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВОЗ) визначає, що близько 10% населення будь-якої країни у мирні часи страждає від якогось типу вад, з яких 5% це розумові вади, 2% фізичні вади, 1,5% вади слуху, 0,5% вади зору; 1% різні вади. Отже, можна визначити, що 16 мільйонів жителів Бразилії мають певні вади [18,30].

Соціоекономічна ситуація бразильського населення, відповідно до даних Центру Соціальної Політики дуже несприятлива для осіб з вадами. *Закон про квоти*, що діє з 1999 року, перетворився на головний інструмент здобуття робочого місця на ринку праці для таких осіб. Закон ініціює створення 518 012 нових робочих місць для людей з вадами, практично збільшуючи удвоє кількість працевлаштованих людей з вадами у порівнянні з поточною ситуацією. Закон визначає права на соціальне забезпечення, освіту, гарантує надання пенсії по інвалідності, визнання професійної здатності та реабілітації. Підприємства, де працюють більше 100 службовців, згідно з цим законом зобов'язані підписувати угоди про зайнятість з особами з фізичними вадами. *Ley de quote – 1999* [1999].

Відтак можна стверджувати, що у Бразилії, як і в інших країнах Латинської

Америци обмеження доступу та перебування у системі вищої освіти людей з вадами, пов'язані з соціально-економічними умовами, з особливостями громадських та приватних установ і роллю причетних до цієї проблематики міністерств, їх активності у розвитку та фінансуванні тих проектів, які гарантують доступність [19,13].

Таким чином, у новому русі за права людей з вадами, як у країнах Латинської Америки, так і в інших країнах світу, кожен має свою відповідальну роль у матеріалізації прав людини, універсальних для всіх людей, незважаючи на їх недієздатність. Можна бути політиками, захисниками прав людей з вадами, фахівцями з прав людини, працівниками соціальної сфери, академіками, членами сімей чи просто зацікавленими особами, але кожен може і зобов'язаний дати „відповідь”- по своєму і з рівня свого бачення – яка форма є кращою для внеску в майбутнє втілення Конвенції про недієздатність її ефективного втілення у життя. У всьому світі п'ятсот мільйонів людей із вадами чекають і сподіваються на небайдужість до них своїх співгромадян, які живуть повноцінним життям і з вірою у майбутнє.

Література:

1. Conferencia UNESCO, 2006. “Integración de las personas discapacitadas en la Educación Superior de Brasil”- 2006 .
2. Personas discapacitadas en la Educación superior en Brasil- 2006.
3. Aproximación a la realidad de las personas con discapacidad t los países de América Latina - 2005.
4. Accesibilidad de las personas con discspacidad en la Educación Superior del Uruguay - 2007. Instituto de Educación Superior para América Latina.
5. Personas discapacitados en Argentina - 2006.
6. Convenio de derechos de personas discapacitados en Argentina - 2006.
7. Convenio de los Derechos de discapacidad . Discapacidad en los países de América Latina - 2007.
8. Organizacion de Estados de las Américas. www.iesalc.unesco.
9. Discapacidad en los países de América Latina. Programa “Prásis en América Latina”- 2006.
10. Programa do apoio as pessoas com necessidades especiais da Universidade de Brasilia - 2006.
11. Decreto Ministerial No.5296/2004.De Programa de Inclusión - 2004.
12. Existencia de setores para Educacao Inclusiva/Especial -2005.
13. Programa virtual de Braille. Personas Discapacitados en Brasil - 2007.
14. Programa de Ministerio de Educacao “Universidad para todos”. Personas Discapacitados en Brasil - 2006.
15. “Programa del Instituto Federal de Educacion Superior”, Brasil - 2006
16. Programa “Universidade para Todos”. Lei No.11.096, 13 de janeiro 2005. Ministerio de Educacion de Brasil - 2005.

17. Ministerio de Educacion. “Programa de Políticas Públicas para Pessoas com Deficiencia”.
18. Pessoas con dificiencia em Brasil. “Dados gerais da populacao com dificiencia em Brasil” - 2006.
19. Programa do Ministerio da Educacao “Fondo de Financiamiento ao Estudante do Ensino Superior” - 2006.
20. Convenio de los Derechos de discapacidad. Suscrito por Brasil en el año 2007, 30 de marzo. Suscribieron 18 países de América Latina - 2007.
21. FONADIS-INE. Primer estudio nacional de la Discapacidad. Santiago de Chile. – 2005.- Chile.
22. Colombia (26 de julio de 2004). Política pública nacional de discapacidad. Documento CONPES Social. Bogotá, D.C.: Consejo Nacional de Política Económica y Social -CONPES, Departamento de Planeación
23. Ecuador. CONADIS (Consejo Nacional de Discapacidades) (2005). Ecuador: la discapacidad en cifras. Análisis de resultados de la encuesta nacional de discapacidades. Quito. <http://www.inec.gov.ec>
24. Iesalc.Unesco. A Integração das Pessoas com Deficiência na Educação Superior no Brasil. – 2006. – 140p.

Анотація

У цій статті розглядаються питання умов доступу до вищої освіти осіб з фізичними вадами у Бразилії та деяких інших країнах Латинської Америки.

Проведений аналіз свідчить про те, що на сьогодні ситуація з освітою для осіб з фізичними вадами у цих країнах є все ще дискримінаційною проте, в останні роки урядами латиноамериканських країн приділяється все більше уваги питанням соціальної нерівності і дискримінації інвалідів у сфері вищої освіти. На найвищому рівні розглядаються питання покращення умов доступу інвалідів, видаються нормативні документи стосовно соціальної реабілітації осіб з фізичними вадами, які захищають їх права.

Усі країни регіону об'єднують свої зусилля для спільного вирішення питань покращення умов доступу осіб з фізичними вадами до сфери вищої освіти і освіти в цілому.

Аннотация

В данной статье рассмотрены вопросы условия доступа к высшему образованию лиц с физическими недостатками в Бразилии и других странах Латинской Америки.

Проведенный анализ свидетельствует о том, что в настоящее время ситуация в образовании для лиц с физическими недостатками в этих странах является всё ещё дискриминационной однако, за последние годы правительствами

латиноамериканських стран уделється всё більше внимание вопросам социального неравенства и дискриминации инвалидов у сфере высшего образования. На самом высоком уровне рассматриваются вопросы улучшение условий доступа инвалидов, издаются нормативные документы касающиеся социальной реабилитации лиц с физическими недостатками и защищающими их права.

Все страны региона объединяют свои усилия для совместного решения вопросов улучшения условий доступа лиц с физическими недостатками к сфере высшего образования и образования, в целом.

Annotation

This article deals with the problems of persons with corporal defects access conditions into the sphere of higher education in Brazil and other countries of Latin America.

The conducted analysis shows that at present the situation of persons with corporal defects in these countries is still discriminative but during the last years the governments of Latin America countries pay more and more attention to problems of social inequality and discrimination of invalids in the sphere of higher education. On the highest levels are viewed the problems of access conditions improvement of invalids, issue normative documents dealing with social rehabilitation of persons with corporal defects and protecting their rights.

All countries of the region combine their efforts to solve the problem of access conditions improvement into the sphere of higher education and education in general for persons with corporal defects.

Ключові слова:

Студенти з фізичними вадами, умови доступу, доступні транспортні засоби, дискримінація і соціальна нерівність, соціальна інтеграція, сфера недієздатності,

реабілітація осіб з фізичними вадами, інклюзивна освіта, права людей з фізичними вадами.

Ключевые слова:

Студенты с физическими недостатками, условия доступа, доступные транспортные средства, дискриминация и социальное неравенство, социальная интеграция, сфера недееспособности, реабилитация лиц с физическими недостатками, инклюзивное образование, права людей с физическими недостатками.

Key words:

Students with corporal defects, access conditions, accessible transport means, discrimination and social inequality, social integration, incapacity sphere, rehabilitation of persons with corporal defects, inclusive education, rights of persons with corporal defects.

Відомості про автора

ПІБ - Чабанний Валерій Федорович

Установа - Іberoамериканський інститут Університету «Україна»

Посада - Ректор

Домашня адреса: 04116, Київ, вул. Коперніка, 16-Б, кв.46

Телефон - 238 93 95